Colecția *Teologie Bizantină*
6

Sfântul Nil Ascetul

Tâlcuire la Cântarea Cântărilor

Ediția a doua, întregită și revizuită

Traducere din limba greacă veche de
MONAHIA PARASCHEVA ENACHE

Studiu introductiv de TATIANA PETRACHE

Ediție îngrijită de DRAGOȘ MÎRȘANU

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2026

Cuprins

Notă asupra ediției 7

Tâlcuirea Sfântului Nil Ascetul la Cântarea Cântărilor: o hermeneutică mistică și o pedagogie duhovnicească. Studiu introductiv **(Tatiana Petrache)** 9

Considerații generale 11

1. Cine este Sfântul Nil? 11

2. Câteva date despre opera lui Nil din Ancyra 15

a. Reconstituirea textului 16

b. Autenticitatea lucrării 18

c. Conținutul lucrării 20

d. Scopul și destinatarii lucrării 21

e. Metoda hermeneutică 23

3. Metoda hermeneutică a lui Nil 24

4. Cine și ce anume a influențat abordarea exegetică a lui Nil? 29

Analiză teologică 30

1. Elemente de triadologie 30

2. Elemente de hristologie 33

a. Unirea celor două firi în Hristos 34

b. Dumnezeirea lui Hristos 41

c. Chenoza 43

d. Trupul lui Hristos 45

e. Moartea 47

f. Prorociile mesianice 48

g. Expresii dogmatice 49

3. Elemente de ecleziologie 49
a. Biserica dintre neamuri și Sinagoga 53
b. Biserica și ereziile 57
c. Sfintele Taine ale Bisericii 58
d. Imagini alegorice ale Bisericii 59
4. Elemente de soteriologie 62
a. Cunoașterea lui Dumnezeu 63
b. Urcușul duhovnicesc 70
Concluzii 80

Sfântul Nil Ascetul
Tâlcuire la Cântarea Cântărilor 83

Bibliografie 227
Indice de referinţe scripturistice 231

Notă asupra ediției

După publicarea, în 2014, a unei prime părți a *Tâlcuirii la Cântarea Cântărilor* a Sfântului Nil în colecția *Viața în Hristos*, seria *Mărgăritare*, nr. 2, oferim în volumul de față traducerea integrală a textului grec editat critic de Marie-Gabrielle Guérard în Nil d'Ancyre, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques*, tome I, SChr 403, Éditions du Cerf, Paris, 1994 și tome II, SChr 623, Éditions du Cerf, Paris, 2022.

Deși autorul poate fi desemnat legitim în mai multe feluri, precum „Nil din Ancyra", sau „Nil Monahul", am optat să dăm prioritate numelui „Nil Ascetul", în acord cu tradiția bisericească ilustrată exemplar de Filocaliile greacă și română.

Tâlcuirea Sfântului Nil Ascetul la Cântarea Cântărilor: o hermeneutică mistică și o pedagogie duhovnicească

Studiu introductiv

Pentru Sfântul Nil din Ancyra, *Cântarea Cântărilor* este mai înainte de toate o carte profetică, alcătuită sub forma unui imn de nuntă dramatic[1], un cânt nupțial[2] care preaslăvește în chip alegoric și profețește nunta tainică[3] a lui Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, cu „Biserica cea din neamuri"[4], cu sufletul desăvârșit[5] sau cu însăși firea omenească.

Această unire nupțială este vestită încă din Vechiul Testament de către Proroci, mai ales de Osea, dar și în Psalmi, în Pentateuh și în cărțile istorice ale Scripturii. Totuși *Cântarea Cântărilor* este cartea vechi-testamentară care rezumă toate aceste prorocii și binevestiri risipite în Vechiul Testament și le adună într-o istorisire alegorică unitară și coerentă: femeia, care mai înainte fusese „desfrânată prin idolatrie"[6] și înstrăinată, pentru că se închina altarelor păgâne și primise cunoștința mincinoasă a lumii, este acum pri-

[1] Sf. Nil din Ancyra, *Comentariu la Cântarea Cântărilor* (= *CCC*) 1,1 1:11-16 (ed. și trad. fr. Marie-Gabrielle Guérard, *Nil d'Ancyre, Commentaire sur le Cantique des Cantiques*, tome I, SChr 403, Éditions du Cerf, Paris, 1994).

[2] *CCC* 1,1 1:15-16.

[3] *CCC, Prolog* 3:25-28.

[4] *CCC* 1,1 1:14.

[5] *CCC, Prolog* 3:27.

[6] *CCC* 1,1 1:20-21.

mită în cămara de nuntă de către Mirele cel dumnezeiesc, pentru a dobândi Duhul înfierii celei dumnezeiești prin împlinirea faptelor lui Avraam – și nu doar prin simpla înrudire trupească cu el, așa cum socotea poporul lui Israel, care ținea Legea numai în litera ei.

În viziunea lui Nil din Ancyra, *Cântarea Cântărilor* reprezintă sinteza profetică a celor două Testamente, întrucât nunta mistică vestește deopotrivă întruparea Cuvântului dumnezeiesc – adică unirea firii dumnezeiești cu firea omenească în Hristos –, dar și împlinirea „făgăduințelor păstrate”[7], care se vor realiza în vremurile de pe urmă, adică în Împărăția lui Dumnezeu, în Biserică. Astfel, *Cântarea Cântărilor* adună în sine întreaga istorie a mântuirii: începe cu vestirea Întrupării, a Pătimirii și a Învierii lui Hristos și culminează cu desăvârșirea eshatologică.

Cântarea Cântărilor este, totodată, un minunat îndrumar duhovnicesc pe calea unirii mistice a sufletului omenesc cu Mirele Hristos. În perspectiva exegetică a lui Nil, femeia desfrânată – adică sufletul omului – pornește de la starea de necunoaștere a lui Dumnezeu și înaintează spre cunoașterea și vederea Lui, curățindu-se și luminându-se prin harul lui Dumnezeu, prin Sfintele Taine ale Bisericii și prin nevoința personală. Astfel, sufletul devine mireasa curată a Mirelui dumnezeiesc.

Cel mai original element al tâlcuirii lui Nil este modul în care interpretează mireasa din *Cântarea Cântărilor*. Aceasta nu mai este fecioara tânără și neprihănită, pregătită pentru nunta împărătească, așa cum apare în textul biblic, ci o femeie desfrânată, întinată de legături și slujiri idolești, îndepărtată de Cel iubit al ei. Potrivit lui Nil, *Cântarea Cântărilor* este un *love story* între Logosul dumnezeiesc și desfrânata – care este alegoria omenirii căzute, dar și a fiecărui om în parte. Femeia se îndrăgostește de Mire, își schimbă viața și devine pentru El o mireasă frumoasă și

[7] *CCC* 1,11 27:8-9.

curată, luminându-se și sfințindu-se în baia Botezului și în Biserică. Și, după cuvântul unuia dintre proroci[8], ea este chemată să-I cânte cântări și psalmi Mirelui său: „Desfrânată frumoasă și plăcută[9], ia alăuta, cutreieră cetățile, cântă multe, ca să-ți fie ție spre pomenire"[10].

În această perspectivă, *Cântarea Cântărilor* înfățișează drumul duhovnicesc al fiecărui om care Îl caută pe Cel iubit al său, dar și, în sens mai larg, drama întregii omeniri aflate într-o necontenită căutare a iubirii și a fericirii, care însă nu se împlinește decât în întâlnirea și unirea cu Dumnezeu.

Considerații generale

1. Cine este Sfântul Nil?

În manuscrise, autorul este menționat cu numele de Nil sau Nil Monahul, fără alte precizări, iar din conținutul tâlcuirii reiese doar că autorul este monah.

Dar cine este acest Nil Monahul? După cum arată profesorul Panagiotis Christou, viața și scrierile lui Nil „sunt învăluite într-o ceață, care a provocat și serioase confuzii"[11], întrucât datele istorice sunt foarte puține.

Editoarea ediției critice franceze a primului volum din *Tâlcuirea la Cântarea Cântărilor*, Marie-Gabrielle Guérard, încearcă să dezlege dilema legat de ce este mit și ce este adevăr în istoria

[8] *CCC* 1,1 1:21.

[9] Naum 3, 4.

[10] *CCC* 1,1 1:21-23.

[11] P.K. Christou, *Ἑλληνική Πατρολογία*, vol. 3: Περίοδος θεολογικῆς ἀκμῆς δ′ και ε′ αἰῶνες, Tesalonic, 1987, p. 226. Vezi și Mark W. Elliott, *The Song of the Songs and Christology in the Early Church 381-451*, Studien und Texte zu Antike und Christentum, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000, p. 35.

PROLOG

Cartea *Cântării Cântărilor* se aseamănă unei femei care strălucește de frumusețe și care își sporește frumusețea naturală printr-o podoabă de mult preț, dar este cuviosă în purtare, iar în ascuns, are dispoziții potrivnice foarte înfățișării exterioare. Căci privirea asupra unei asemenea femei stârnește poftă celor desfrânați, cercetarea atentă însă vădește cumințenia ei, care nu se potrivește cu cortul cel din afară[1]. Tot așa și cu cartea de față: expresia, întocmită într-o formă mai erotică, pare celor neînvățați că este ademenirea poftei, dar cugetul, descoperind celor ce se apropie austeritatea tainelor, face accesibilă dificultatea înțelesurilor, prin farmecul expresiei, și imită femeia care se folosește de frumusețe ca de un meșteșug pentru învățarea înfrânării la cei tineri, luând forma frumuseții, dar iconomisind învățătura.

Căci femeia, care răpește prin simpla privire și care stârnește un dor arzător, cu ușurință mișcă mintea celor răpiți de ea oriîncotro voiește, punând stăpânire pe cei care sunt dispuși spre patimă și care de voie rabdă robia pentru bucurarea de vederea celei dorite; căci dragostea față de cea care le poruncește le ușurează lor osteneala poruncilor, și ei, socotesc jugul robiei lor ușor, având tirană constrângerea dispoziției lor pătimașe. La fel și această carte care ne stă înainte, cugetul ei atrage cu ușurință pe cititori spre primirea ei, fermecându-i prin expresia seducătoare, dar convingându-i să se supună cuviosiei contemplației

[1] Se referă la cortul cel din afară, trupul, adică la înfățișarea exterioară.

și conducându-i cu îndemânare de la litera părutei patimi la mistagogia dogmelor semnificate.

Așadar, fiindcă cei mai mulți, deși nu sunt dornici de sensul aparent al literei, nu pot să se aplece până la comoara cea ascunsă[2], din pricina faptului că sunt atrași de farmecul expresiei – căci cei mai slabi obișnuiesc să-și robească mintea mai degrabă plăcerii decât folosului –, am socotit drept să descopăr mintea [textului], întorcându-i de la farmecul literei la priceperea cea din înțelesuri pe cei ce alunecă de la lectura literei în bănuieli rușinoase. [Aceștia] își trezesc patimile, încăpățânându-se cu privire la citirea acestei cărți anume, și socotesc că își astâmpără boala poftei lor necurate prin faptul că se îndeletnicesc necontenit cu aceste cuvinte, crezând că nu se desfată mai puțin de amintirea mădularelor ascunse decât de istorisirea însăși. [Am alcătuit această tâlcuire], pentru ca nu cumva neprihănirea acestor înțelesuri să fie tulburată de cugete spurcate. Căci de vreme ce pântecele și sânii, buricul și coapsele și altele sunt acoperite în mod cuvios de firea însăși, vederea lor este căutată cu râvnă mai ales de iubitorii de plăceri, și amintirea acestora este de ajuns pentru încurajarea patimii celor aprinși de pofta iubirii și a celor ce vor să se ocupe cu închipuirile celor dorite de ei. Căci nu se tem, nenorociții, că sunt călăuziți de dumnezeiestile cugete, ci, grăbind spre prăpastia hulei, insultă prin pofte spurcate cugetul fără prihană al Sfintei Scripturi, socotind că dreptul a alcătuit această *Cântare* pentru acest scop anume, ca să arate drama pătimașă a unui îndrăgostit pentru iubita lui, iar nu profeția nunții de taină a sufletului desăvârșit cu dumnezeiescul Cuvânt, mai înainte vestită de Duhul Sfânt, nu stârnită de patimă prin dragostea bahică dezlănțuită ca de acul unui tăun înnebunitor. Totuși unii dintre cei mereu gata să critice vor învinui lipsa de gust a cuvântului meu, socotind

[2] Mt. 13, 44.

ambiție nepotrivită o tâlcuire la care mulți s-au străduit deja. Căci, zic ei, este de ajuns, poate, unul singur dintre cei ce au vorbit bine despre *Cântare* pentru a-i folosi pe cei ce sunt iubitori de învățătură, neștiind că mulțimea celor ce vorbesc despre Sfânta Scriptură este dovada bogăției înțelesurilor ei, precum cei ce scot apă dintr-un izvor veșnic, și niciodată nu secătuiesc, oricât de mulți ar fi, bogăția șuvoiului dăinuitor. Căci mai îmbelșugat este izvorul drenat de har decât cel din care scoatem apă, fiindcă oricine se îndeletnicește cu contemplația mărturisește că ceea ce rămâne după înaintarea lui treptată [în studiu] este mai îmbelșugat decât cele înțelese de el. Această înaintare îl poartă pe marea acestor înțelesuri și, ca printr-un flux și reflux, îi inundă gândirea până la amețire.

Aceia să aleagă ei, după putere, ceea ce li se pare binecuvântat, dar eu, deși nu știu dacă acest cuvânt al meu va fi de folos și altora, aș vrea ca pe cele odrăslite acum dintr-o minte care este la apogeul gândirii sale să le păstrez în amintire pentru mine însumi, spre desfătare la bătrânețe, de va fi cu putință să ajung. De aceea am luat asupra mea această osteneală, când firea, istovită, devine mai înceată pentru odrăslirea ideilor, când s-a stins, prin răceala vârstei, înflăcărarea sădită în fire, nemaiputând cu nici un chip să se avânte spre cugetare, ci este ca o lampă înnegrită de fum în răceala din jur, care nu mai arată vederii multă lumină pentru a putea distinge clar natura obiectelor. Căci mintea în mod firesc pătimește același lucru cu pântecele unei femei: este fertilă atâta timp cât puterile trupului sunt în floare, dar când acestea lipsesc din pricina bătrâneții, devine stearpă și suferă de neputință, din pricina faptului că organele gândirii slăbesc odată cu cele ale trupului și nu le mai stă în fire să își pună în lucrare, la fel ca mai înainte, propria energie.

1, 1. *Cântarea Cântărilor care este a lui Solomon*

Nu este intitulată simplu *Cântare*, ci și a *Cântărilor,* întrucât, fiind multe cântări și ode ale lui Solomon, precum învață Scriptura, – căci Cartea a III-a a Regilor[3] spune că erau cinci mii –, pe care le-a cântat[4] prin contemplație naturală despre plante și despre animale „până la isopul care răsărea din ziduri”[5], punându-le pe melodie printr-o armonie naturală. Una dintre aceste multe cântări este mai deosebită și extraordinară între cântările dramatice prin faptul că ea conține cuvintele tainice care se vor împlini, potrivit dumnezeieștii iconomii, „la sfârșitul veacurilor”[6] pentru mântuirea oamenilor. Și este numită *Cântare* fiindcă este alcătuită sub forma dramatică a unui epitalam: dragostea pe care este firesc să o aibă unul către altul mirele și mireasa. Solomon, stăpânit de Duhul Sfânt, a descris-o, văzând mai dinainte cu ochi profetici Biserica cea din neamuri nuntită cu Hristos, iar pe puterile cerești cântând cântare de nuntă pentru ea. Dar se adaugă și numele autorului, astfel încât noi, prin această carte, să ne așteptăm că această cântare este ceva mare și vrednic de slava lui Solomon. Și celei ce avea să fie condusă ca mireasă, care mai înainte fusese desfrânată din pricina idolatriei, i se poruncește de către un profet să cânte astfel: „Desfrânată frumoasă și plăcută[7], ia alăuta, cutreieră cetățile, cântă multe, ca să-ți fie ție spre pomenire”[8], ceea ce a și făcut, ascultând de poruncă. După ce a cântat multe și după ce a cântat bine din alăută, trezind pomenirea la făgăduința

[3] III Rg. 4, 32.
[4] III Rg. 4, 32.
[5] III Rg. 4, 33.
[6] Evr. 9, 26.
[7] Naum, 3, 4.
[8] *Cf.* Is. 23, 16.